







تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در (جغرافیا و برنامه ریزی روستایی)

عنوان:

**نقش شهرهای کوچک در توسعه روستاهای**

**پیرامونی نمونه موردی؛ دهستان شیوانات گرماب**

**از شهرستان خدابنده**

استاد راهنما:

دکتر عیسی ابراهیم زاده

استاد مشاور:

دکتر حمید جلالیان

تحقیق و نگارش:

نبی اله بیگدلی

آبان ۱۳۹۰



این پایان نامه ..... واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ..... توسط هیئت داوران بررسی و درجه ..... به آن تعلق گرفت.

تاریخ	امضاء	نام و نام خانوادگی	
		دکتر عیسی ابراهیم زاده	استاد راهنما:
		دکتر حمید جلالیان	استاد مشاور:
			دور ۱:
			دور ۲:
			نماینده تحصیلات تکمیلی:



## تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب نبی اله بیگدلی تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: نبی اله بیگدلی

امضاء

تقدیم به

پدرو مادر مهربانم      که ذره ذره وجودم، بنواره و امدار تلاش خالصانه

آنهاست

وتقدیم به

حامیان، همیشگی عرصه زندگیم

عمو و پدر بزرگ مهربانم

## سپاسگزاری

### تشکر و قدردانی

در مراحل انجام این تحقیق از ارشادات و راهنماییهای دلسوزانه افرادی بهره مند بودم که در اینجا لازم است مراتب تشکر و قدردانی را ابراز نمایم:

از استاد معظم جناب آقای دکتر عیسی ابراهیم زاده که افتخار شاگردی ایشان را داشته و در این تحقیق با راهنماییهای ارزنده خویش بنده را یاری فرموده اند، کمال تشکر و سپاس را دارم.

استاد گرانقدر جناب آقای دکتر حمید جلالیان که همواره در طی مراحل مختلف این دوره تحصیلی خصوصاً این تحقیق در مقام استاد مشاور با راهنماییها و مساعدت های متفکرانه، بنده را مورد الطاف خویش قرار داده، بدین وسیله سپاس قلبی خویش را به ایشان اعلام می دارم.

از دکتر اسفندیار بندریان به خاطر قبولی زحمت داوری این پایان نامه.

از اساتید بزرگوار دانشکده جغرافیا خصوصاً دکتر بریمانی که همواره در مراحل تحصیل رهنمای بنده بوده اند صمیمانه سپاسگزارم.

و در پایان از همه دوستان و همکلاسی هایم. رضا ویسی، بهمن شفیعی، شکرالا مرادی، دانا رحیمی، اکبر زهرایی، سعیده خواجهویی، علی اکبر شهناز، عثمان بلوچی، مهدی بهبودی، محمد شمسی، علی امینی، که مرا در تدوین این پایانامه مرا همراهی کردند سپاسگزارم.



چکیده:

صنعتی شدن و تحولات شهرنشینی در کشورها زمینه‌هایی را ایجاد کرده که تجلی فضایی این سازو کار عدم تعادل‌های منطقه‌ای و حرکت پیش از پیش جمعیت‌های مهاجر روستایی به سوی کانونهای شهری را نمایان ساخته است. تعدادی از صاحب‌نظران، برای پر کردن این فاصله و ایجاد روابط دو سویه بین دو جامعه شهری و روستایی، تقویت شهرهای میانی و تبدیل مکان‌های مرکزی به نقاط شهری را مطرح نمودند. از این منظر هدف کلی این پژوهش تبیین نقش شهرهای کوچک و روستا شهرها در توسعه روستایی است. بدین منظور دهستان شیوانات به مرکزیت گرماب از شهرستان خدابنده مورد مطالعه قرار گرفت، در این راستا به منظور تبیین و تحلیل موضوع علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای، به بررسی‌های میدانی و اخذ اطلاعات از طریق پرسشنامه و مشاهده و غیره اقدام شده است. و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و پردازش آنها از روشهای آماری SPSS, EXSEL استفاده شده است. با توجه به نتایج حاصل از تحلیل یافته‌های پرسشنامه‌ای با آزمون خی دو ( $X^2$ ) مشخص شد که در سطح معناداری ۰.۹۹، شهر کوچک گرماب با داشتن مراکز خدماتی نسبتاً مطلوب اداری، آموزشی، تجاری و غیره توانسته است در توزیع کالا و خدمات به صورت غالب و در خرید مازاد تولیدات روستاییان بطور نسبی ایفای نقش نماید. در عین حال نتایج تحلیل‌ها نشان دهنده آن است که در صورت توسعه کارکردهای شهر و تأمین امکانات رفاهی و اشتغال در اولویت اول و سپس رفع کمبودهای درمانی و آموزشی در این شهر در اولویت‌های بعدی زمینه کاهش وابستگی شهروندان گرماب و ساکنین نواحی روستاهای پیرامون آن به سایر شهرها و مرکز استان بیش از پیش فراهم خواهد شد.

واژگان کلیدی: شهرهای کوچک، حوزه نفوذ، توسعه روستایی، دهستان شیوانات، گرماب.



## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱.....	فصل اول: کلیات طرح تحقیق .....
۲.....	۱-۱- تعریف مسأله و بیان سؤال های اصلی تحقیق.....
۵.....	۲-۱- سوالات تحقیق .....
۵.....	۳-۱- فرضیات تحقیق.....
۶.....	۴-۱- پیشینه تحقیق.....
۸.....	۵-۱- روشها و فنون تحقیق .....
۸.....	۶-۱- ۱- جامعه آماری .....
۹.....	۶-۱- ۲- تعداد و روش نمونه گیری .....
۱۱.....	۶-۱- ۳- روش تحلیل داده ها .....
۱۱.....	۷-۱- مسائل و مشکلات تحقیق.....
۱۱.....	۸-۱- تعریف مفاهیم واژها.....
۱۶.....	فصل دوم: اصول و مبانی نظری تحقیق .....
۱۷.....	مقدمه .....
۱۷.....	۱-۲- نظریه مکان مرکزی .....
۲۰.....	۲-۲- نظریه قطب رشد .....
۲۲.....	۳-۲- نظریه مرکز- پیرامون .....
۲۵.....	۴-۲- رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی .....
۲۷.....	۵-۲- دیدگاه های موجود در مورد نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه ای .....
۴۰.....	۶-۲- نقش شهرهای کوچک و متوسط در گسترش مراکز دادو ستد روستایی .....

۴۱	۷-۲ نقش شهرهای کوچک در توسعه کشاورزی
۴۲	۸-۲ شهرهای کوچک و نقش آن در توسعه روستایی
۴۹	فصل سوم: ویژگی‌های جغرافیایی ناحیه مورد مطالعه
۵۰	مقدمه
۵۰	۱-۳ ویژگی‌های محیطی ناحیه
۵۰	۱-۱-۳ کلیات جغرافیایی شهرستان خدابنده
۵۱	۲-۱-۳ موقعیت، حدود و وسعت دهستان
۵۲	۳-۱-۳ توپوگرافی منطقه
۵۶	۴-۱-۳ اقلیم
۵۷	۵-۱-۳ منابع آب و هیدرولوژی
۵۷	۶-۱-۳ زمین شناسی
۵۸	۷-۱-۳ امکان وقوع زلزله
۵۸	۸-۱-۳ قابلیت اراضی
۶۰	۹-۱-۳ پوشش گیاهی
۶۱	۱-۲-۳ روند رشد جمعیتی دهستان
۶۴	۲-۲-۳ ساختار سنی و جنسی جمعیت
۶۴	۳-۲-۳ وضعیت سواد
۶۶	۱-۳-۳ ویژگی‌های اقتصادی
۶۷	۲-۳-۳ وضعیت بخش‌های اقتصادی
۶۹	۳-۳-۳ صنعت و معدن
۶۹	۴-۳-۳ شبکه‌های ارتباطی و دسترسی
۷۱	۴-۳-۴ انضمام توزیع خدمات و عملکرد آن در وضع موجود دهستان
۷۳	۲-۴-۳ خدمات زیر ساختی
۷۵	۳-۴-۳ راه‌های ارتباطی
۷۷	۴-۴-۳ خدمات رو ساختی

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق ..... ۸۷

- ۱-۲-۴- یافته های توصیفی و تحقیقی در ارتباط با فرضیه اول..... ۸۸
- ۲-۲-۴ بررسی نظرات در خصوص مراجعه به شهرهای اطراف جهت رفع نیازمندیها ..... ۹۰
- ۳-۲-۴ بررسی نظرات مردم روستا در خصوص محل فروش محصولات تولیدی ..... ۹۷
- ۴-۲-۴ بررسی نظرات مردم روستا در خصوص یافتن شغل مناسب در شهرهای اطراف ..... ۱۰۰
- ۵-۲-۴ بررسی رضایتمندی مردم روستا از زندگی در روستا ..... ۱۰۰
- ۲-۲-۴ یافته های توصیفی تحقیقی در ارتباط با فرضیه دوم ..... ۱۰۱
- ۱-۲-۴ بررسی نظرات در خصوص مراجعه به شهرهای اطراف جهت رفع نیازمندیها ..... ۱۰۳
- ۲-۲-۴= بررسی نظرات کیفیت خدمات ارائه شده توسط نهادهای اداری در سطح شهر گرماب ..... ۱۰۹
- ۳-۲-۴ بررسی نظرات در خصوص اولویت بندی مشکلات شهر گرماب ..... ۱۱۱

فصل پنجم: آزمون فرضیات، نتیجه گیری و پیشنهادات

..... ۱۱۳

- ۱-۵ آزمون فرضیات ..... ۱۱۴
- ۲-۵ نتیجه گیری ..... ۱۱۷
- ۳-۵ پیشنهادات ..... ۱۲۰
- منابع و مأخذ ..... ۱۲۳
- ضمائم(پرسشنامه، چکیده لاتین) ..... ۱۲۹

## فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵۳	جدول (۱-۳). تقسیمات سیاسی شهرستان خدابنده .....
۵۵	جدول (۲-۳). توزیع روستاهای دهستان در ارتباط با وضع طبیعی آبادی .....
۵۶	جدول (۳-۳). میانگین بارندگی ایستگاه شهرستان خدابنده بین سالهای (۸۵-۸۹).....
۵۷	جدول (۴-۳). وضعیت آبهای زیرزمینی دشت زرین رود-گرماب .....
۵۷	جدول (۵-۳). واحدهای اراضی دهستان ونحوه استفاده فعلی از آنها .....
۶۰	جدول (۶-۳). وضعیت پوشش گیاهی دهستان مورد مطالعه .....
۶۳	جدول (۷-۳). روند تحولات جمعیت و خانوار و نرخ رشد جمعیت روستاهای دهستان .....
۶۵	جدول (۸-۳). نسبت جنسی تعداد باسوادی در روستاهای دهستان مورد مطالعه .....
۶۸	جدول (۹-۳). سطح زیرکشت محصولات دهستان شیوانات .....
۶۸	جدول (۱۰-۳). داد بهره بردارن ازدامها در دهستان شیوانات .....
۷۰	جدول (۱۱-۳). فاصله روستاهای دهستان با شهر گرماب و شهرستان .....
۷۱	جدول (۱۲-۳). بهرمندی روستاهای دهستان شیوانات از خدمات مختلف .....
۹۰	جدول (۱-۴) توزیع نظرات در خصوص مراجعه به شهرهای اطراف جهت رفع نیازمندیها .....
۹۷	جدول (۲-۴). ترکیب جنسی و سنی جمعیت نقاط روستایی دهستان رونیز در سال ۱۳۷۵.....
۹۷	جدول (۳-۴). کیفیت سرویس منظم رفت و آمد با تفکیک گرماب و قیدار .....
۱۰۳	جدول (۴-۴). - توزیع نظرات مردم روستا در خصوص محل فروش محصولات تولیدی .....
۱۰۹	جدول (۵-۴). توزیع نظرات کیفیت خدمات ارائه شده توسط نهادهای اداری در سطح شهر گرماب .....

## فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۱۰.....	شکل (۱-۱). نقشه توزیع روستاهای نمونه .....
۱۳.....	شکل (۱-۲). فرآیند برنامه ریزی توسعه روستایی .....
۵۲.....	شکل (۱-۳). نقشه موقعیت منطقه مورد مطالعه نسبت به کشور، استان و شهرستان.....
۵۴.....	شکل (۲-۳). نقشه توپوگرافی محدوده مورد مطالعه.....
۵۵.....	شکل (۳-۳). نمودار توزیع روستاهای دهستان در ارتباط با وضع آبدی.....
۶۲.....	شکل (۴-۳). نقشه سطح بندی جمعیتی روستاها در سال ۱۳۸۵.....
۶۴.....	شکل (۵-۳). نمودار ترکیب جنسی دهستان مورد مطالعه.....
۶۷.....	شکل (۶-۳). نمودار ترکیب فعالیت های اشتغال در دهستان شیوانات.....
۷۵.....	شکل (۷-۳). نقشه تأسیسات زیربنایی.....
۷۶.....	شکل (۸-۳). نقشه راه های ارتباطی دهستان مورد مطالعه .....
۷۸.....	شکل (۹-۳). نقشه توزیع عملکرد خدمات بهداشتی و درمانی .....
۸۰.....	شکل (۱۰-۳). نقشه توزیع فضایی خدمات آموزشی .....
۸۲.....	شکل (۱۱-۳). نقشه توزیع فضایی عملکردی خدمات سیاسی اداری .....
۸۳.....	شکل (۱۲-۳). نقشه توزیع عملکردی بازرگانی و خدماتی .....
۸۴.....	شکل (۱۳-۳). نقشه توزیع مراکز نظامی و انتظامی .....
۸۹.....	شکل (۱-۴). نمودار جمع بندی امتیازات شهرهای پیرامونی در رفع نیازمندیهای مردم روستا .....
۹۶.....	شکل (۲-۴). نمودار جمع بندی امتیازات زمان مراجعه مردم روستا جهت رفع نیازمندیهای .....
۹۸.....	شکل (۳-۴). نمودار نظرات روستائیان در خصوص محل فروش محصولات باغی .....
۹۹.....	شکل (۴-۴). نمودار نظرات روستائیان در خصوص محل فروش تولیدات دامی .....
۹۹.....	شکل (۵-۴). نمودار نظرات روستائیان در خصوص محل فروش صنایع دستی .....
۱۰۰.....	شکل (۶-۴). نمودار توزیع نظرات مردم روستا در خصوص یافتن شغل مناسب در شهرهای اطراف .....
۱۰۰.....	شکل (۷-۴). نمودار میزان رضایتمندی مردم روستا از زندگی در روستا .....
۱۰۲.....	شکل (۸-۴). نمودار جمع بندی امتیازات شهرهای پیرامونی در رفع نیازمندیهای شهروندان .....

شکل (۹-۴) نمودار جمع‌بندی امتیازات زمان مراجعه شهروندان جهت رفع نیازمندیها به شهرهای پیرامونی. ۱۰۸

شکل (۱۰-۴). نمودار توزیع نظرات در خصوص ایجاد انگیزه برای ماندن در شهر گرماب..... ۱۱۰

شکل (۱۱-۴) نمودار میزان رضایتمندی شهروندان از کیفیت ارائه خدمات (آموزشی، اداری و...)..... ۱۱۱

شکل (۱۲-۴) توزیع نظرات در خصوص اولویت بندی مشکلات شهر گرماب ..... ۱۱۲



## مقدمه

یکی از راهبردهایی که توسط نظریه پردازان و متخصصان توسعه برای ساماندهی و توسعه روستایی مطرح گردیده، راهبرد ایجاد و تقویت شهر های کوچک در سلسله مراتب شهری - روستایی است. صاحب نظران امر توسعه معتقدند که با توسعه شهرهای کوچک می توان مسیر مهاجرت های روستائیان به شهرهای بزرگتر را تغییر داده و بسیاری از مشکلات موجود در نواحی روستایی که ناشی از عدم دسترسی مناسب روستائیان به مراکز خدماتی است را حل نمود.

توسعه و تقویت شهرهای کوچک، یک نوع سیاست شهری است که با اهداف تمرکززدایی، سازگاری و انطباق دارد و در دراز مدت منجر به ایجاد شرایطی می گردد که توان فعالیتهای تولیدی را درون این نقاط شهری تقویت نموده و کل منطقه را تحت تأثیر عملکرد و نقش خود قرار می دهد. این شهرها در توزیع متعادل خدمات و امکانات شهری در سطح محلی یا دهستانها، نقش تعیین کننده ای دارند و از وابستگی مستقیم روستاها به دیگر شهرهای منطقه جلوگیری می کنند (فنی، ۱۳۸۲، ۴۳). بررسی های به عمل آمده در سالهای اخیر نشان می دهد که شهرهای کوچک در توسعه اجتماعی - اقتصادی کشورهای آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین اهمیت خاصی داشته و دارند، زیرا عرضه کارکردهای مختلف اجتماعی، اقتصادی و خدماتی در شهرهای کوچک از عوامل مهم توسعه ناحیه ای و ملی شناخته می شود. شهرهای کوچک با تأمین امکانات شغلی، تجاری، آموزشی و بهداشتی در نقش مراکز توزیع عمل می کنند و بعنوان بازار تولیدات کشاورزی حوزه های روستایی، بخشی از ناحیه را به تحرک اجتماعی - اقتصادی می رساند (شکویی، ۱۳۸۰، ۴۱۴).

در این تحقیق سعی گردیده که با بررسی نقش و عملکرد شهر گرماب، بعنوان یک روستا شهر کوچک در توسعه نواحی روستایی، در قالب اثراتی که در خدماتی رسانی، تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت در نواحی روستایی پیرامون خود داشته است، راهبرد ایجاد و توسعه شهرهای کوچک در نواحی روستایی را مورد ارزیابی قرار دهیم.

این پژوهش در پنج فصل تدوین گردیده است که عبارتند از:

فصل اول، مقدمه؛ که مواردی چون بیان مسأله، ضرورت و اهمیت تحقیق، اهداف تحقیق، سابقه و پیشینه تحقیق، تعریف واژه ها و مفاهیم و مشکلات و موانع انجام تحقیق را شامل می شود.

فصل دوم، اصول و مبانی نظری تحقیق؛ در این فصل به بررسی نظریات و راهبردهای روابط شهری - روستایی و برنامه ریزی توسعه روستایی پرداخته می شود.

فصل سوم، ویژگی های جغرافیایی ناحیه مورد مطالعه؛ این فصل در سه قسمت شامل بررسی ویژگی های محیطی، ویژگی های جمعیتی - اجتماعی و ویژگی های اقتصادی ناحیه مورد مطالعه تدوین شده است. فصل چهارم، به بررسی و تحلیل یافته های توصیفی و استنباطی در خصوص فرضیات تحقیق می پردازد. فصل پنجم، آزمون فرضیات، نتیجه گیری و پیشنهادات؛ در این فصل فرضیات تحقیق مورد سنجش و آزمون قرار گرفته و بر مبنای آن نتیجه گیری شده و سپس به ارائه پیشنهادات پرداخته شده است





فصل اول

کلیات طرح تحقیق